

DUH SVETI I SHVAĆANJE SAKRAMENATA u novom Katekizmu Katoličke Crkve

.....
Aldo Starić
.....

Poznato je da se za vrijeme 2. vatikanskog sabora, a osobito poslije njega, osjetno pojačao senzibilitet u katoličkoj teologiji za temu Duha Svetoga u ekonomiji spasenja. Znano je također da se to dogodilo zbog napomena i prigovora nekatoličkih crkvenih zajednica koje su isticale da je katolička teologija, pa i sveukupna katolička tradicija, suviše "kristocentrična", pa i "kristomonistička". Kako god da bilo, može se ustvrditi da je tema Duha Svetoga u povijesti spasenja (pneumatologija) posljednjih desetljeća našla svoje izrazito mjesto u istraživanjima i u pokušajima sistematiziranja katoličkih teologa.

Ta istraživanja i sistematiziranja još uvijek traju i čekaju zaokruženije poruke i stabilnija suglasja među teolozima.

U tom kontekstu čini se prikladnim zaviriti i u KKC baš pod pneumatološkim vidom. Ovaj se članak hotimice ograničava na gledanja i izričaje *drugog dijela* Katekizma koji nosi naslov "Slavljenje kršćanskog otajstva", a još više na *prvi odsjek* drugog dijela "Sakramentalna ekonomija" (br. 1066-1209) i to zbog toga što se u tom odsjeku često naglašeno spominje Duh Sveti s ciljem da se bolje shvati kršćanska liturgija a unutar nje i njezina "sakramentalnost", naših sedam sakramenata (usp. br. 1086 u kojem se Katekizam poziva na 2. vatikanski sabor). Drugim riječima, ovdje se neće uzeti u obzir tema Duha Svetoga u drugom odsjeku drugog dijela Katekizma (br. 1210-1698) koji pojedinačno govori o naših sedam sakramenata i to, ne samo zbog toga što bi se time previše proširio objekt ovoga razmišljanja, nego još više s razloga što i površno čitanje tog odsjeka pokazuje da je on pneumatološki dosta siromašan. Tek se tu i tamo može naići na neki pneumatološki dodatak i produbljenje u usporedbi s klasičnim katekizmima i teološkim priručnicima. Možda se to dogodilo i zbog toga što se smatralo da je rečeni pneumatološki vid dovoljno istaknut u samoj prezentaciji pojma sakramentalnosti odnosno sakramenata (u prvom odsjeku drugog dijela Katekizma), pa to onda nije potrebno pobliže primjenjivati na pojedini sakrament. Ako je tako, pretpostavljamo da se s tim ne bi složili mnogi sakramentolozi.

Nakon gornjih napomena vrijedno je izdvojiti neke naglaske pneumatologije u prvom odsjeku drugog dijela (br. 1066-1206) u čijem spletu posebnu skrb zaslužuje prvo poglavlje (br. 1077-1109). To će biti učinjeno

ovdje ne kao jednostavno nabranje mjesta gdje se spominje Duh Sveti, nego uz pokušaj nekih teoloških produbljanja na razumijevanje liturgije a posebice sedam sakramenata.

1. Duhovsko vrijeme kao vrijeme sakramenata

Tražeci mjesto Duha Svetoga s obzirom na poimanje sakramenata u Katekizmu (a što općenito vrijedi i za kršćansku liturgiju jer je ona po svojoj naravi "sakramentalna", kako više puta ističe Katekizam!) nije beznačajna ni uvodna napomena (br. 1076) u odsjeku "Sakramentalne ekonomije". Naime, u navedenom se broju tvrdi: "Dar Duha Svetoga /misli se na Dan Duhova/ započinje (otvara se, talijanski *inaugura*) novo vrijeme u 'rasporedbi Otaštva' /odnosno 'komuniciranja Otaštva' spasenja izvršenog od Krista" kako se malo kasnije u istom broju tumači latinska riječ 'dispesatio', pa se odmah pojašnjava: (otvara se) "vrijeme Crkve, u kojem Krist objavljuje, uprisutnjuje i priopćava svoje djelo spasenja po liturgiji svoje Crkve 'dok On ne dođe'". Smisao te tvrdnje ne može se okarakterizirati kao neka velika novost - pa ni na razini katekizamske literature - ali je značajno da Katekizam odmah na početku govora o sakramentalnosti liturgije (posebno uključujući sakramente u užem smislu riječi) ističe da je zbog dara Duha Svetoga nastupilo "novo vrijeme" koje se još naziva "vrijeme Crkve". Katekizam se ne usuđuje to vrijeme jednostavno nazvati "vrijeme Duha Svetoga" i to sigurno i zbog toga što taj izraz može imati, osobito ako se imaju na umu neki tijekovi razmišljanja u prošlosti Crkve, određene neodmjerene konotacije. Valjda je stoga "vrijeme Crkve" opisano sukladno - osobito katoličkoj tradiciji - kao vrijeme u kojem Krist (a ne Duh Sveti!) "objavljuje, uprisutnjuje i priopćava svoje djelo spasenja". No, važno je uočiti da je baš Duh Sveti razlog zašto se govori o "novom vremenu" povijesti spasenja. Možda i ne treba očekivati od jednog katekizma da ide u daljnja teološka pojašnjenja, no čini se da su u pozadini ovog gledanja na Duha Svetoga ona novija teološka razmišljanja koja o Duhu Svetom govore, npr. kao o ugodaju u kojem se mogu događati sakramenti, ili kao o pretpostavci da se što obvezatnije shvati narav sakramentalne ekonomije, odnosno narav sedam sakramenata. Imajući na umu mjesto Duha Svetoga moguće je pobliže uočiti bitne odrednice sakramenata koji nisu tek puki izričaji neke "naravne" upućenosti čovjeka na božanstvo. Kako bi još više istaknuo domet impostacije br. 1076, Katekizam upućuje na br. 739 u kojem se odražava jedan drugi menatlitet uobičajen u tzv. udžbeničkoj teologiji (a i onodobnim katekizmima). U navedenom br. 739 se, između ostalog, kaže: "... Po sakramentima Crkve Krist priopćava udovima svojeg Tijela svoga Duha Svetoga i posvetitelja". Može se dovesti u vezu tumačeni br. 1076 i br. 739, ali treba primijetiti sljedeće: tvrdeći u br. 739 da Krist *po sakramentima* daje Duha Svetoga članovima Crkve, Katekizam ipak ostaje suviše na "klasičnim" pozicijama katoličkih gledanja koja su Duha Svetoga često jednostrano, a svakako nedostatno, stavljala u područje "učinaka sakramenata" (drukčiji je slučaj u br. 1082 gdje se kaže

da Otac *po Kristu* izlijeva u naša srca Dar koji obuhvaća sve darove: Duha Svetoga!). Dakle, i u usporedbi s br. 739 dolazi do izražaja drukčije gledanje na Duha Svetoga nego u br. 1076 u kojem se kaže da Duh Sveti "otvara" novo vrijeme u rasporedbi spasenja u kojem je bitno priopćavanje dogođenog odnosno izvršenog Kristovog spasenja. Neka bude samo usput primijećeno da se br. 1076 poziva na neke tekstove 2. vatikanskog sabora kada govori o tome da se na Duhove Crkva "objavila svijetu", ali se ne može pozvati ni na jedan saborski tekst koji bi potkrijepio tvrdnju da dar Duha Svetoga (na Duhove) navješćuje novo vrijeme.

2. Kristološko-pneumatološki aspekt sakramenata

Govoreći o naravi liturgije (a misleći osobito na sedam sakramenata - usp. br. 1086) Katekizam polazi od Presvetog Trojstva. O Ocu govori kao o izvoru i cilju kršćanske liturgije (usp. br. 1077-1083) u kojima se samo jednom spominje Duh Sveti i to u već malo prije navedenom broju 1082 (Duh Sveti kao izraz za sve Očeve darove ljudima). S tim u svezi sigurno je najzanimljiviji odlomak koji govori o Duhu Svetom u liturgiji (br. 1091-1109), koji je najopširniji a i, naravno, najpneumatskiji. No, prije toga potrebno se osvrnuti na odlomak koji je naslovljen: "Kristovo djelo u liturgiji" (br. 1084-1090). Pri tome upozoravamo, ne samo na ono što je u tom odlomku rečeno, nego i na ono što je moglo - a prema stajalištu nekih katoličkih teologa - i moralo biti rečeno.

Biblijskim se izrazom "koji sjedi ob desnu Očevu" već u početnom broju /1084/ daje do znanja da je riječ o proslavljenom Kristu. Za njega se kaže da "sada djeluje po sakramentima koje je ustanovio da bi priopćio svoju milost". Za neke je to klasična i uobičajena tvrdnja, no ipak treba reći da je posvećena tek u novije vrijeme u katoličkoj teologiji i u crkvenim dokumentima (osobito na 2. vatikanskom saboru) a na temelju preuzimanja Otačke (a ne toliko skolastičke) baštine. No, zanimljivo je da se uz izričaj o Kristu "koji sjedi ob desnu Očevu" odmah dodaje: "... i otkuda /Krist/ izlijeva Duha Svetoga u svoje Tijelo a to je Crkva". Dakle, Katekizam osjeća potrebu da uz Krista spomene i izlijevanje Duha Svetoga da bi tek onda prešao na Kristovo djelovanje po sakramentima. I kada se malo dalje u istom broju kaže da Krist po sakramentima nešto priopćava (tal. *comunica*), onda se kaže da priopćava milost (a ne "Duha Svetoga" kako je bilo rečeno u već navedenom br. 739!). Makar teološki nedovoljno precizno (npr. ne kaže se da Krist "u" Duhu Svetom "po" sakramentima priopćava svoju milost), ipak se može ustvrditi da je izlijevanje Duha Svetoga povijesnospasenjski kontekst sakramenata (napominjemo da se u br. 1082 kaže da Otac "izlijeva" Duha *po Sinu*).

Pri kraju istog broja (1084) opet se spominje Duh Sveti i to na sljedeći način: sakramenti "učinkovito ostvaruju milost koju označavaju po Kristovu djelovanju (tal. *azione*) i po snazi (snagom: tal. *potenza*) Duha Svetoga". Reklo bi se da je i tim izričajem Duh Sveti jednoznačnije istrgnut iz "učinaka sakramenata" (naime, tekst kaže da je učinak pojedinog sakramenta

odgovarajuća "milost") i pomaknut u područje djelatnika (*agensa*) u sakramentima, makar ostaje nejasan odnos Kristove "akcije" po sakramentima i "snage Duha Svetoga". Naime, "akcija" (Kristova) i "snaga" (Duha Svetoga) su jednostavno paralelno postavljene, iako je najprije spomenuta Kristova akcija. S obzirom na pitanje što u sakramentalnim događanjima čini "snaga" Duha Svetoga podosta nam može pomoći br. 1127 na koji izriječom upućuje tumačeni br. 1084. U tom se broju ponavlja da su sakramenti učinkoviti zato jer u njima djeluje Krist, ali se dodaje da "Otac uvijek uslišava molitvu Crkve svojeg Sina koja /Crkva/ u epiklezi svakog sakramenta izražava svoju vjeru u snagu /tal. *potenza*/ Duha", i još se dodaje: "Kao što vatra pretvara u se sve čega se dotakne, tako i Duh Sveti pretvara (preoblikuje; tal. *trasforma*) u božanski život ono što je podvrgnuto Njegovoj snazi". Nije potpuno jasno što je to u konkretnom slučaju "podvrgnuto" snazi Duha Svetoga, ali - kako se govori o sakramentima - nije pogrešno misliti da je upravo Duh Sveti onaj koji čini da sakramentalna događanja budu "duhovna/duhovska", tj. priopćavanje i primanje božanskog života, a ne tek puko obredno zbivanje. U svakom slučaju, Duh je Sveti i u ovom izričaju djelatnik (*agens*) i to "preobražavajući" djelatnik čime je onda određena i sama narav sakramenata (i sve liturgije).

Odlomak o "Kristovom djelu u liturgiji" još dvaput poimence spominje Duha Svetoga u br. 1086 (navodeći doslovno Konstituciju o liturgiji 2.vatikanskog sabora, br. 6) no dosta stereotipno: "Kao što je Krist bio poslan od Oca tako je i On sam poslao apostole ispunjene Duhom Svetim, da... također to naviješteno djelo spasenja po Žrtvi i sakramentima... izvrše". Ipak se može ustvrditi da je i Duh Sveti, iako je to poznato, potreban da bi apostoli izvršili - i po sakramentima - djelo koje im je povjerio Krist. Ista je misao još jasnije izrečena u br. 1087 u kojem se kaže: "Davši Duha Svetoga apostolima, uskrsli Krist im je povjerio moć posvećivanja: postali su sakramentalni znakovi Krista". Tomu se odmah dodaje: "Snagom Duha Svetoga oni (apostoli) podjeljuju tu moć svojim nasljednicima."

Iako je već ranije pripomenuto u odlomku o "Kristovom djelu u liturgiji", potrebno je upozoriti i na mjesta gdje se Duh Sveti ne spominje, a što bi bilo moguće, pa i poželjno - bar prema stavu nekih novijih katoličkih teologa. To se, ponajprije, odnosi na br. 1085 u kojem se pri kraju kaže: "... Pashalno Kristovo Otajstvo, međutim, ne može ostati samo u prošlosti budući da je /Krist/ svojom smrću uništio smrt, i sve što Krist jest, sve što je učinio i trpio za sve ljude sudjeluje u božanskoj vječnosti i zato obuhvaća sva vremena i u svim vremenima postaje prisutno. Događaj smrti i Uskrsnuća *ostaje* i sve privlači k Životu". U ovoj će tvrdnji mnogi prepoznati noviju sakramentologiju (npr. E. Schillebeeckxa, usp. osobito njegovo djelo "Krist - sakrament susreta s Bogom") za koju će neki reći da je ipak suviše samo kristološka a nedovoljno pneumatološka (na liniji tomizma) pa ti isti misle da se u Novom zavjetu, osobito kod sv. Pavla, nalazi pneumatološka gledanja koja dosta jasno

s obzirom na "ostanak" Isusove smrti i uskrsnuća govore i o ulozi Duha Svetoga u tome - npr. Duh je Sveti onaj koji "drži" Isusovu smrt i uskrsnuće u trajnom postojanju, odnosno On je onaj koji omogućava "ostanak" Isusova djela spasenja kao trajnog događaja... Sličan prigovor i želju za nadopunu i Katekizamskih formulacija neki će teolozi izreći i s obzirom na br. 1086 koji doslovno navodi Konstituciju o liturgiji 2. vatikanskog sabora (br. 7) govoreći i o raznim Kristovim prisutnostima Crkvi (usputna napomena: latinski tekst Konstitucije glasi: "Christus Ecclesiae suae semper adest" pa bi bolje bilo prevesti: "Krist je uvijek prisutan svojoj Crkvi" a ne *u* svojoj Crkvi!); naime, neki, čak i mnogi noviji katolički teolozi, misle da je baš Duh Sveti, ne samo omogućenje stvarne Kristove prisutnosti, nego su skloni formulaciji da je Duh Sveti jednostavno Kristova prisutnost Crkvi.

Kao završnu napomenu u odnosu na odlomak Katekizma koji govori o Kristovu djelu u liturgiji može se reći da se svakako u taj kontekst želi uključiti i Duh Sveti. No, reklo bi se da se rezultat tog nastojanja ne može pohvaliti ni jasnoćom ni dostatnošću.

3. Pneumatološko-ekleziološki aspekt liturgije

Katekizam najopširnije (br. 1091-1109) govori o Duhu Svetom i liturgiji baš u posebnom odlomku koji je toj temi i naslovom posvećen, mada treba reći da puni naslov tog odlomka glasi: "Duh Sveti i Crkva u liturgiji", čime se, ne samo povezuje Duh Sveti i Crkva, nego se već u naslovu sugerira da će biti riječi o Duhu Svetom osobito u odnosu na Crkvu koja je u liturgiji također djelatnik.

Teme ovog odlomka su poimence nabrojene u br. 1092 pa su daljnji brojevi Katekizma zapravo razrada tih tema.

No, zbog nekih izričaja treba da spomenemo i broj 1091 u kojem se kaže: "U liturgiji je Duh Sveti odgajatelj vjere Božjeg naroda, tvorac /tal. *artefice*/ onih Božjih 'remek djela' što su sakramenti Novog Saveza... Zahvaljujući njoj (tj. istinskoj suradnji Duha Svetoga i naše vjere) liturgija postaje zajedničko djelo Duha Svetoga i Crkve". S jedne se strane naglašava uloga Duha Svetoga u odnosu na vjeru liturgijske zajednice kao na pretpostavku da liturgija općenito (a osobito sakramenti) bude ono što već jest po svojoj naravi. Može se reći da je to samo drugi način klasičnog izričaja da su sakramenti "otajstva vjere" pri čemu se osobito naglašava da oni pretpostavljaju vjeru. S druge strane, ipak je novost Katekizma u tome što se vjera Crkve, u kojoj se sakramenti događaju, izričitije pripisuje djelovanju Duha Svetoga i što se ona opisuje i kao "želja" da se živi od života uskrslog Krista a to kaže u istom br. 1091: "Želja i djelo je Duha u srcu Crkve da mi živimo od života uskrsnalog Krista, kada On (tj. Duh) u nama susretne odgovor vjere koju je On pobudio...". Ipak, posebno je jak i nov izraz da je Duh Sveti "tvorac" sakramenata mada nije dovoljno razumljiv. Ma kako zvučalo neodređeno, može se reći: Duh je Sveti tvorac sakramenata u smislu

da On omogućava da sakramenti i događanjem budu ono što su po svojoj naravi (kao institucije ustanovljene od Krista), npr. da budu susreti s uskrslim Kristom (kako vole reći neki noviji teolozi a i sam Katekizam) ili da zaista daju primatelju ono što označavaju (kako bi rekla skolastička teologija). To na neki način potvrđuje i pozivanje ovog br. 1091 na br. 798 gdje se, između ostalog, kaže da Duh Sveti "djeluje" /tal. *opera*/... po krštenju po kojem oblikuje Tijelo Kristovo, po sakramentima koji čine da rastu i ozdravljaju Kristovi udovi...". Dakle, u svakom je slučaju Duh Sveti djelatnik, čak "tvorac" pa i "stvaratelj" u događanju sakramenata.

No, kako je već rečeno, br. 1092 poimence nabraja djelovanja Duha Svetoga u liturgiji (sakramentima) doslovno govoreći: "U tom sakramentalnom priopćavanju Kristovog Otaštva Duh Sveti djeluje /tal. *agisce*/; dakle, isti izraz koji se ranije pridijevao i uskrslom Kristu u odnosu na sakramente!", a ta su djelovanja sljedeća: "pripravlja Crkvu da susretne svojeg Gospodina; podsjeća /tal. *ricorda*/ i objavljuje /tal. *manifesta*/ Krista vjeri okupljene zajednice; uprisutnjuje i aktualizira Kristovo Otaštvo svojom preobražavajućom snagom; i, na kraju, Duh zajedništva ujedinjuje Crkvu s Kristovim životom i poslanjem". Daljnji brojevi Katekizma detaljnije obrazlažu nabrojene teme a u ovom će napisu biti istaknuti neki naglasci tog obrazloženja.

a) Što se tiče *priprave* zajednice da se u liturgiji (osobito u sakramentima) susretne sa svojim Gospodinom, Katekizam u br. 1098 kaže da je to "zajedničko djelo Duha Svetoga i okupljene zajednice", ali precizira: "Milost Duha Svetoga nastoji razbuditi vjeru /zajednice/, obraćenje i prijanjanje uz Očevu volju". Može se reći da upravo iznijete tvrdnje nisu neka posebna novost, mada je novost što se to sve ne pripisuje jednostavno Bogu ili nekoj apstraktnoj "milosti", nego baš Duhu Svetome. Osim toga treba reći da se uporno govori o zajednici koju tvori baš Duh Sveti (usp. br. 1097) očito s namjerom da se istakne zajedničarski karakter svakog liturgijskog slavlja. U prethodnom br. 1094 još se spominje Duh Istine koji, polazeći od Krista, daje kršćanima odnosno Crkvi razumijevanje "figura" SZ-a. Možda je ta tema Katekizma nekako izvan konteksta, no, vjerojatno se želi, i u sklopu govora o vjeri gledom na liturgiju, dati do znanja da se kršćanska vjera (a reklo bi se: osobito kada je riječ o vjeri u kontekstu liturgijskih slavlja!), koju "razbudi Duh Sveti", vjernički odnosi prema Božjim zahvatima u povijesti spasenja.

b) Druga uloga Duha Svetoga, prema br. 1092, je sljedeća: On "podsjeća /na Krista/ i objavljuje Krista okupljenoj zajednici". Ta je tvrdnja opširnije razložena u br. 1099-1103.

Prema br. 1099 već se spomenuta suradnja Duha Svetoga i Crkve u liturgiji izriče na sljedeći način: oni "objavljaju /tal. *manifestano*/ Krista i njegovo djelo spasenja" a tomu je tako jer je liturgija "Memorijal Otaštva spasenja" (isti broj!). No, temeljna tvrdnja pod pneumatološkim vidom u istom broju je završna rečenica: "Duh Sveti je živo sjećanje /tal. *memoria*/

Crkve". Dakle, misao Katekizma je ova: liturgija (a još se dodaje da se to osobito odnosi na euharistiju i na analogan način na ostale saktamente) je memorijal (spomenčin) Otajstva spasenja zato jer je Duh Sveti "memoria" (sjećanje) Crkve a što znači da bez "memorie" (Duha Svetoga) liturgija ne bi mogla biti "memorijal". I ne treba smetnuti s uma da je Duh Sveti nazvan sjećanje *Crkve* čime je bar sugerirano da On spada u samu definiciju Crke.

Upravo spomenuta jaka, pa i odvažna, tvrdnja o Duhu Svetom kao o "živom sjećanju" Crkve primijenjena je u susjednim brojevima Katekizma na sastavne dijelove liturgijskog slavlja: na Božju riječ u liturgiji (br. 1100-1102) i na liturgijske radnje (konkretno na liturgijsku anamnezu - br. 1103). S obzirom na Božju riječ u liturgiji Duh Sveti "podsjeća" (tal. *ricorda*) okupljenu zajednicu "na smisao događanja spasenja" (doziva u pamet taj smisao) i to time što navještenoj Božjoj riječi udahnuje život da bi bila "prihvaćena i življena" (usp. br. 1100). Duh Sveti, dakle, daje život naviještenoj riječi baš time što upravo On čini da ta Riječ bude ne samo saslušana nego i prihvaćena i življena. Ta će tvrdnja biti još pojačana u susjedna dva broja Katekizma: u br. 1101 se precizira da Duh Sveti daje "duhovno razumijevanje Božje riječi" i po toj riječi (kao i po liturgijskim činima i simbolima) "dovodi u živi odnošaj vjernike s Kristom" da bi onda ono što su čuli promatrali i izvršili u liturgijskom slavlju prešlo u njihov život. To je sve još jednom sažeto u br. 1102 u kojem se iznosi misao da se Božja riječ ne ograničava samo na pouku, nego potiče *odgovor vjere* koja je "prijanjanje i zauzetost" ali se također kaže da je Duh Sveti onaj koji "daje milost vjere, jača je i čini da raste u zajednici".

Što se, pak, tiče, liturgijskih radnji Katekizam posebno ističe (u br. 1103) da se memorijalna dimenzija liturgije obredno izriče činom "anamneze". Pokušavajući ipak razlikovati "sjećanje" (tal. *ricordo*) po naviještanju Božje riječi u liturgiji od liturgijske anamneze Katekizam upotrebljava dva izraza. Evo doslovnog teksta: "U liturgiji Riječi Duh Sveti 'podsjeća' (tal. *ricorda*) okupljenu zajednicu na sve što je Krist za nas učinio. Sukladno naravi liturgijskih čina i obrednih tradicija, slavlje 'čini spomen' /tal. '*fa memoria*'/ velikih Božjih djela po anamnezi koja može biti više ili manje razvijena". I još se dodaje: "Duh Sveti koji tako razbuđuje sjećanje /tal. '*memoria*'/ velikih Božjih djela po anamnezi koja može biti više ili manje razvijena". I još se dodaje: "Duh Sveti koji tako razbuđuje sjećanje /tal. '*memoria*'/ Crkve potiče, zatim, zahvaljivanje i hvalu (doksologija)". Treba reći da se želi naglasiti mjesto i uloga Duha Svetoga u govoru o liturgiji kao "spomenu" (po Riječi) i "spomenčinu" (po anamnezi) mada sve ove tvrdnje nije tako lako dovesti u zadovoljavajući sklad. Reklo bi se da je presudna "memoria" (a to je Duh Sveti) da bi naviještena Riječ u liturgiji bila "spomen" (tal. *ricordo*) odnosno da bi anamneza "činila spomen" (tal. '*fa memoria*'). Ali, postoji još jedna poteškoća: s jedne se strane tvrdi da je Duh Sveti "živo sjećanje" Crkve (tal. *memoria* - usp. br. 1099) da bi se sav taj odlomak završio tvrdnjom da "Duh Sveti razbuđuje sjećanje /tal. '*memoria*'/ Crkve" (usp. br. 1103), dakle, osim "sjećanja" Crkve koje je Duh Sveti postoji još neko drugo sjećanje Crkve koje

Duh Sveti razbudi. Čini se da su ipak takvi načini govora prihvatljivi, osobito ako se bolje zadubimo u neke novozavjetne načine govora o Duhu Svetome u kojima Duh Sveti (kao da) preuzima odnosno postaje "personalnost" Crkve, mada to ne znači da se Duh i Crkva jednostavno i bez ostatka poistovjećuju. Doduše, time nije rečeno da takav govor ne stvara poteškoće ljudskom razumu koji to želi shvatiti osobito praveći što je moguće jasnije distinkcije.

c) U br. 1092 bilo je rečeno da Duh Sveti, osim što Crkvu pripravlja na susret s Gospodinom u liturgiji i osim što je podsjeća na Kristovo Otajstvo spasenja, također "uprisutnjuje i aktualizira Kristovo Otajstvo svojom preobražavajućom snagom". Ovo potonje pobliže pojašnjavaju br. 1104-1107. Ponajprije treba u br. 1104 istaknuti jedan izraz koji je dalekosežan a može poslužiti za nadvladavanje nekih uobičajenih predodžbi i načina izražavanja. Odlučno se kaže: U liturgiji "Kristovo pashalno Otajstvo se slavi /tal. *celebrare*/ a ne ponavlja; ponavljaju se slavlja /tal. *celebrazioni*". Za pneumatološki aspekt koji je predmet poruke ovog napisa značajnije su dvije paralelne ali i nadopunjujuće tvrdnje. Najprije se kaže: "Kršćanska liturgija ne samo da spominje događaje u kojima se dogodilo naše spasenje nego ih i aktualizira, uprisutnjuje ih", a na kraju istog broja stoji: u svakom (liturgijskom) slavlju "zbiva se izlivanje Duha Svetoga koje aktualizira ono isto Otajstvo". Dakle, kaže se da i liturgija "aktivizira, uprisutnjuje" neponovljive događaje spasenja, ali se također tvrdi da "izlivanje Duha Svetoga" u liturgijskom slavlju "aktivizira" to Otajstvo spasenja. Vrijedi pokušati pobliže odrediti značenje glagola "aktivizirati" jer se uza nj vezuje i izlivanje Duha Svetoga.

Ako bismo uzeli za polazište činjenicu da se kaže kako liturgija "aktivizira" a da se odmah dodaje "uprisutnjuje" (čini prisutnim, tal. *rende presente*) bez veznika *i* između ta dva izraza, onda bismo mogli zaključiti da se njihovo značenje poistovjećuje ili bar međusobno pojašnjava, iako ne treba zaboraviti da u br. 1092, koji je najavio temu br. 1104, dolaze oba ova glagola, ali povezana veznikom *i*. S druge strane, kad se u istom br. 1104 govori o izlivanju Duha Svetoga u svakom liturgijskom slavlju, onda se upotrebljava samo glagol "aktivizirati". Čini se da, u konačnici, ta dva izraza žele izreći jednu te istu misao makar s malom nijansom. Naime, izgleda da bismo izraz "aktivizirati" smjeli prevesti s "učiniti sadašnjim" što je možda, tek mala razlika u usporedbi s "učiniti prisutnim" osobito ako "prisutnost" ne vežemo odmah i bez ostatka uz prostor. Za potporu takvog tumačenja mogli bismo se pozvati i na već navedeni broj 1085 u kojem se kaže da spasenjski događaji Isusova života i trpljena sudjeluju u božanskoj vječnosti pa zato "obuhvaćaju sva vremena i prisutni su u svim vremenima" (povezuju se kategorije vremena i prisutnosti). Za ovaj je napis svakako značajno da se liturgijska aktualizacija povezuje s neizostavnim izlivanjem Duha Svetoga. To gledanje je još više pojačano u br. 1106 u kojem je istaknuto da je zajedno s (liturgijskom) anamnezom epikleza (tj. zaziv Duha Svetoga) "srce svakog

sakramentalnog slavlja a osobito Euharistije". Nije neopravdano u tom isticanju epikleze prepoznati želju da se nadoknadi nešto što je bilo poprilično zanemareno u dosadašnjoj katekizamskoj ali i teološkoj i svakoj drugoj katoličkoj literaturi.

Dvije su dakle, ključne tvrdnje: Duh Sveti je živo sjećanje Crkve u liturgiji i izlivanje Duha Svetoga u svakom liturgijskom slavlju čini sadašnjim jedno jedincato Kristovo Otajstvo spasenja. U ovakvom gledanju Katekizma lako su uočljive dvije dimenzije liturgije (posebice sakramenata u užem odnosno tehničkom smislu riječi): anamnetička (*signum rememorativum*) i demonstrativna (*signum demonstrativum*). Vidimo da se posebno (s posebnim naslovom) ne razrađuje (a nije bila najavljena ni u br. 1092) ona dimenzija liturgije koja se izražavala izrazom "signum prognosticum". No, Katekizam ne zaboravlja sasvim ni tu dimenziju liturgije (sakramenata) i to u br. 1107 (koji je dio naslova: "Duh sveti aktualizira Kristovo Otajstvo"), i s tim u svezi aspektom liturgije Katekizam uključuje i Duha Svetoga što nas ovdje i zanima. Tvrdi se, naime, da preobražavajuća "sila" (tal. *forza*) Duha Svetoga "u liturgiji požuruje dolazak Kraljevstva i dovršenje Otajstva spasenja" (usp. br. 1107). Ništa se pobliže ne precizira kako to shvatiti, nego se dodaje: "U očekivanju i nadi On (tj. Duh) nam daje da stvarno anticipiramo puno zajedništvo Presvetoga Trojstva". Ni ova tvrdnja se ne objašnjava, iako je dalekosežna osobito zbog glagola "anticipirati". No, određeno pojašnjenje je rečenica koja odmah slijedi: "Poslan od Oca koji uslišava epiklezu Crkve, Duh daje život onima koji ga primaju i za njih je, već sada, 'zalog' njihove baštine" (za izraz 'zalog' Katekizam se poziva na Ef 1,14 i 1 Kor 1,22). Zaključujemo da je anticipacija punog zajedništva s Trojstvom u tome što nam je već sada darovana stvarnost koju Katekizam jednostavno naziva "život" ali se tvrdi da nam taj život daje Duh koji je poslan od Oca. Posežući, pak, za biblijskim izrazom o Duhu kao "zalogu" baštine govor Katekizma o liturgiji (odnosno sakramentima) samo dobiva na dinamičnosti koja se u novijoj teologiji rado izriče binomom "već" i "ne još" i to zato da se, makar evokativno, ako već ne sa svom teološkom (racionalnom) preciznošću, istakne obilježje (koje neki vole nazivati: napetost) našeg sadašnjeg soteriološkog trenutka. No, ako se pod riječju "baština" podrazumijeva ono što je u Katekizmu malo ranije rečeno, tj. puno zajedništvo s Presvetim Trojstvom, onda je Duh kao zalog zapravo sadašnji oblik našeg zajedništva s Trojstvom, što je anticipacija s obzirom na buduće puno zajedništvo.

4. Duh animator liturgije animira i svakdašnji život

Na kraju (br.1108-1109) govora o liturgiji (sakramentima), odnosno o njezinom otajstvenom (misterijskom) aspektu, Katekizam, kako je bilo najavljeno u br. 1092, više se ne posvećuje temi Duha kao onoga koji ujedinjuje Crkvu s Kristom (proslavljenim) i Njegovim poslanjem. Tema Duha ujedinitelja u liturgiji, koja je već više puta usput dotaknuta u prethodnim brojevima Katekizma, naglašena je u br. 1108 gdje se ističe da je Duh onaj

... biti u svakom liturgijskom slavlju ujedinjuje okupljenu zajednicu s Kristom te tako oblikuje Kristovo Tijelo. Tu se Duh uspoređuje sa sokom Očevog vinograda koji donosi plodove u lozama, ali je dodano da je Duh zajedništva (tako se sada naziva!), koji "neizostavno ostaje u Crkvi" razlog što je Crkva sakrament božanskog zajedništva koje ujedinjuje raspršene Božje sinove". Čeklo bi se da su ova gledanja u svijesti današnjih kršćana prilično usvojena, iako je razvidno da Katekizam i na ovom mjestu želi na osobit način istaknuti mjesto Duha Svetoga u sklopu govora o zajedništvu s Trojstvom i među ljudima. Čini se da može biti zanimljivo pripomenuti da se Katekizam u ovom kontekstu ne poziva ni na kakav crkveni dokument, pa ni na dokumente 2. vatikanskog sabora koji je inače poprilično vrednovao i kategoriju zajedništva i kategoriju Crkve kao sakramenta, ali bez osobitog spominjanja Duha Svetoga.

Prema Katekizmu liturgija bi trebala imati odjeka u svakidašnjem životu i čemu je doista riječ u br. 1109. U kratkim napomenama o povezanosti liturgije i života Katekizam opet spominje "Duha Svetoga: "... Crkva... moli Oca da pošalje Duha Svetoga da bi od života vjernika učinio živi prinos Bogu po duhovnoj promjeni na sliku Kristovu, (po) brizi za jedinstvo Crkve i (po) sudjelovanju u Njegovom (Kristovom) poslanju svjedočenjem i služenjem u ljubavi". Makar je sve samo ukratko naznačeno, ipak je opravdano zaključiti da je Katekizmu stalo do toga da istakne ne samo "duhovno" obilježje liturgije nego i svakidašnjeg vjerničkog života kao nekog produžetka liturgije.

Zaključak

Analiza dijelova novog Katekizma Katoličke Crkve, koji su na osobit način progovorili o liturgiji (i sakramentima), ipak je pobliže ukazala na neke stvari.

U poimanju sakramenata Katekizam ističe mjesto Duha Svetoga. Ima se dojam da to čini i zbog nekih propusta u katoličkoj katekizamskoj i inoj literaturi.

Sigurno je u tome najvažnije da je Duh Sveti prezentiran kao (veliki) djelatnik (*agens*) u sakramentima, a ne tek, možda, kao njihov plod ("učinak").

U tom naglašavanju Duha kao djelatnika ima i nekih stereotipnih izričaja, ali ima i podosta novosti, osobito gledom na klasičnu katekizamsku literaturu, i to poglavito u sklopu govora o liturgiji kao memorijalu i kao aktualizaciji Kristovog neponovljivog Otajstva spasenja koje se u liturgiji slavi.

I dalje su potrebna zaokruženija teološka promišljanja koja neće zaobići ni nedostatke Katekizma kao što je određena nedovoljna koherentnost svih dijelova Katekizma kada je govor baš o temi Duha i sakramenata.

HEILIGER GEIST UND DAS BEGREIFEN DER SAKRAMENTE

□ **Zusammenfassung**

Der Artikel erforscht die Auffassung der Sakramente im neuen Katechismus der Katholischen Kirche. Man kann feststellen, daß das Thema Hl. Geist in der Heilsgeschichte (Pneumatologie) in den letzten Jahrzehnten einen eindrucksvollen Platz durch Forschungen und Bemühungen der Systematisierung der katholischen Theologie erreicht hat.

In der Auffassung der Sakramente hebt der Katechismus besonders den Posten des Hl. Geistes hervor. Man bekommt den Eindruck, daß das auch wegen mancher Mangelheit in der katholisch-katechetischen und anderer Literatur erwähnt wird.

svj
ob
tm
pre
oš
so
po
od

do
po
kři
kat
ne
ob
ma

1 M
2 M
3 S
4 E
5 Š
6 U
7 K
8 I
9 E
v
u
v